

NOOR-EESTIST SADA AASTAT HILJEM

Methis. Studia humaniora Estonica. Nr 1/2. Noor-Eesti kümme aastat: esteetika ja tähendus. Koostajad Marin Laak, Sirje Olesk. Toimetaja Marin Laak. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2008.

Tartu Ülikooli kultuuriteaduste ja kunstide instituudi ning Eesti Kirjandusmuuseumi kultuuriloolise arhiivi uus teadusajakiri Methis on ellu kutsutud selleks, et „avada uksi ja õhuaknaid tõsiuurimuslikule humanitaarsele loomingle, milles on tekstimõnu ja sõnasära, miks mitte ka elegantsi”, kirjutab saatesõnas peatoimetaja Tiina Ann Kirss. Eesmärgiks pole dubleerida olemasolevaid väljaandeid, vaid kujundada „oma nägu ja tegu”, vastandudes samas „teadusbürookraatlikule pealiskaudsusele, mida kannustab „siisikeste” korjamise sund”.¹ Kaks korda aastas ilmuva Methise kaalukas esiknumber sisaldab 21 artiklit ja on pühendatud Noor-Eestile, mille sajandat aastapäeva tähistati aastatel 2005 ja 2007 konverentsidega Tallinnas ja Tartus. Artiklid ongi valminud Kirjandusmuuseumis toimunud kahe juubelikonverentsi ettekannete põhjal, enamik neist sihtfinantseeritava teadusteema või grandiprojekti toel.

Kogumiku mitut artiklit ühendavaks momendiks võiks pidada Noor-Eesti senise kaanoni – nii nooreestlaste endi kui ka järelkäijate kehtestatu – kahtluse alla seadmist. Nii näiteks küsib Corneliuss Hasselblatt oma artiklis väljakutsuvalt: mida Noor-Eesti tegelikult

¹ Samas on toimetis taotlenud endale ETIS-est kõrge klassifikaatori 1.2.

on ära teinud? „Tekstide, n-ö jäävate tekstide loomisel oli Noor-Eesti roll eesti kultuurimaastikul vägagi tagasihoidlik” (lk 54). Nõustudes üldjoontes eelpoolöelduga, tõstab minu maitse-eelistus siiski ka nt Suitsu luule ja Tuglase mõned novellid ning „Felix Ormussoni” tänapäevalgi auditavate klassikateoste sekka.² Hasselblatti väitega, et Randvere „Ruthi” paigutamine ilukirjanduse rubriiki pole õigustatud, ei saa siinkirjutaja aga soostuda. Aaviku prantsuskeelne päevik on olnud siiski vaid „Ruthi” kasvulava (vt Antoine Chalvini artiklit samas kogumikus), ning ilukirjanduslik päevik kui kirjandusžanr on oma eluõigust juba ammu tõestanud.

Jüri Kivimäe otsib Noor-Eesti tähendust ajaloolase vaatepunktist, refereerides palju nii Noor-Eesti kaasajast kui ka hilisemast ajast pärinevaid määratlusi ja hinnanguid. Huvipakkuvaim on tema tagasisivaade XIX sajandi nooreestlastele: saame teada, et baltisakslaste publitsistikas kasutatav *Jung-Eesten* kui eesti rahvuslaste sünonüüm põhjustas hiljem nooreestlaste vääritõlgimist. Võrdluseks on reastatud Euroopa teisi noorliikumisi, nagu nt *La Giovine Italia*, *Jung-Wien*, *Młoda Polska*, *Junges Deutschland*, *jaunlatvieši* ehk *Ein junges Lettland*, ning muidugi ka *Nuori Suomi*, kes meie rühmituse nimevalikul otsustavaks eeskujuks oli. Kivimäe ei ürita senist kaanoni muuta, vaid rõhutab Noor-Eesti sügavat ja pöördelist panust eesti kultuuriuuen-dusse. Tiit Hennoste postkoloniaalset

² C. Hasselblatt neid tänapäeval armastatud teoste loetelus ei nimeta (vt lk 54).

lähenedmist nimetab Kivimäe ahistoriiliseks ning arvab, et väide ise vajab pikemat diskussiooni ja järeleproovimist uurimistöoga (lk 39).

Radikaalseim Noor-Eesti kaanoni ümberhindamine pärinebki Hennoste sulest, kelle artikkel on järg esimesele, 2006. aastal Tallinna Ülikooli konventsikogumikus „Noor-Eesti 100. Kriitilisi ja võrdlevaid tagasivaateid” ilmunud artiklile, mis käsitles Noor-Eesti tegevust postkolonialismiteooria mõistetiku abil. Siinses uurimuses võrdleb Hennoste koloniaalset kirjandusmõtteviisi nii nooreestlaste omaga kui ka teiste samal ajal Eestis prevaleerinud mõtteviisidega, nagu nt rahvuslik-sotsiaalne, sotsialistlik-klassiline või XX sajandi modernism, esitades äärmiselt huvitava küsimuse: miks jäeti kõrvale modernism kui teine edasiminemise võimalus? Veelgi huvitavam on tema vastus sellele küsimusele, millest arusaamisest ja aktsepteerimisest sõltub, kas jääme igavesti eesti kultuuri käsitlenu „mõtteviiside hierarhiana, mille tipus troonivad nooreestlased” või „eri mõtteviiside kohtumispaigana, tihti väitlustandrina, vahel ka võitlustandrina” (lk 273). Artikli lõpul väitlebki Hennoste oma võimalike vastastega (põhjustasid ju tema seisukohad nii poleemikat kui ka teravaid sõnavõtte, siinses kogumikus oponeerivad talle Kivimäe kõrvale vähem või rohkem ka Daniele Monticelli ja Rein Veidemann). Noor-Eesti võimuambitsioone ja -praktikat annaks lahata ka Michel Foucault’ võimuhete teooria valguses, mida siiani mu teada tehtud ei ole. Õieti on kummaline, et meie akadeemiline kirjandusuurimus nii kaua (pea sajandi!) ja nii kriitikavabalt on omaks võtnud ja kinnistanud Noor-Eesti endapilti. Kas põhjuseks on sõltumatute uurijate vähesus või pigem rahvusliku identiteedi ebakindlus, mis vajab turgutuseks „suuri mõtlejaid”, keda tingimusteta kummar-dada?

Rein Veidemanni artikkel kujutab endast osalt kommentaari Hennoste käsitlusele, nimetades seda Noor-Eesti suure narratiivi katkestuseks. Samas püüab autor talle ka vastu vaielda, seades Euroopa kultuuri väidetavale kopeerimisele vastu Jaan Unduski tuntud maksiimi kultuuri laenulisest olemusest ja „kultuurilisest ümberkehatumisest”, mille tähendus jääb siiski antud juhul ähmaseks. Kas siis Noor-Eesti näol on tegemist „kultuurilise plahvatusega” ja „Euroopa kehastumisega Eestisse” (Veidemann) või „laenulise vaimuparunluse ja rahvusideoloogilise arengupeatusega” (Toomas Liiv) või hoopis enesekolonisatsiooniga (Hennoste), jätab artikli autor lõpuks ikkagi lugeja otsustada. Tuglase enda seletus „mõjutuste mehhanismi” kohta, *tüpoloogilise parallelismi* mõiste vajaks samuti tänapäeval kriitilist ülevõtet ja arutamist.

Ilukirjandustekstide uustõlgendustest väärivad esile tõstmist eelkõige Jüri Talveti ja Tiina Ann Kirsi artiklid.

Jüri Talvet on vaatluse alla võtnud Juhan Liivi vastuoksliku vahekorra Noor-Eestiga. Noor-Eesti juhtfiguurid, kes esindasid mõistusliku selguse ja programmilisuse kultuuri, mida aga Liiv tajus „ehtsa luule antipoodina” (lk 61), ei küündinud mõistma mõndagi Liivi luulest. Lahates Tuglase Liivi-monograafias (1927) esitatud väärtõlgendusi ning pakkudes uusi – juhtides mh tähelepanu Liivi luule ironiale –, rõhutab Talvet, et Liiv oli XX sajandi Euroopa luule varajane ettetundja. Ka annab autor uue mõõtme Liivi eluängile, mida põhjustas eelkõige ta üksindus – mõistmise puudumine kaasajal. Talveti suurepärase artikkel pakkus mulle täiesti uue Liivi-kogemuse.

Tiina Ann Kirsi artikkel „Pegasus ja puuhobune. James Joyce’i „Kunstniku noorpõlveportree” ja Tuglase „Felix Ormusson”” lähtub komparativistlikust vaatenurgast. Esmapilgul ehk ootama-

tuna tunduv võrdlusmaterjal Joyce'i esikteose näol osutub põhjendatuks: mõlemad autorid lõpetasid oma romaani samal, 1914. aastal (kuigi mustandid/katkendid valmisid juba kümme aastat varem), mõlema kunstniku-romaaniga peategelased on autorite *alter ego*'d ja mõlemas romaanis leidub hulk temaatilisi ja vormilisi paralleele. Kuigi „Ormussonist” on palju kirjutatud, on Kirss suutnud anda värske ja intriigeriva tõlgenduse, valgustades romaani nii palimpsestina kui ka iroonilise autobiograafiana. Artikkel kinnitab veendumust, et tekstiseoste uurimine on perspektiivikas isegi siis, kui kõnealused teosed on valminud teineteisest sõltumatult ja vastastikku mõjutamata. Maailm ja aeg, kus nad loodi, on siiski üks.

Ka Ülar Ploom tuvastab üllatavaid tekstiseoseid. Ta uurib Ridala luule ikoonikat ja sümbolismi, võrreldes seda Paul Verlaine'i ja itaalia luuletaja Giosuè Carducci luulega – keda Ridala oli ka tõlkinud –, tuvastades hulga sarnaseid jooni nende ja Ridala luule graafilises ikoonikas, kõlapildis ja süntaksis. Selgub, et eesti luules enamasti arhailise ja omatõulisena tuntud Ridala lähtus ikkagi „sulanduse taotlustest nii Euroopa kui ka antiikkultuuri traditsioonidega” (lk 72).

Milline oli prantsuse keele roll Johannes Aaviku keeleuunduses, sellele keskenduvad oma artiklites Antoine Chalvin ja Kaia Sisask. Erinevalt traditsioonilisest Aaviku kummardamisest on mõlema autori järeldused pigem kriitilised. Chalvin leiab, et Aavik võttis keeleuunduses eeskujuks prantsuse keele, mis oli n-õ stilistiliseks ideaaliks ning inspireeris hulga konkreetseid uuendusi, minnes aga liiale eesti keele lähendamisega prantsuse keelele. Keeleuundus ei sündinud Chalvini hinnangul mitte objektiivsest vajadusest, vaid (*sic!*) nooreestlaste keelelisest alaväärsuskompleksist – tegelikult ei

olnud eesti keel XX sajandi algul madalamal arengutasemel kui mis tahes Euroopa suurkeel. Sisask juhib tähelepanu Aaviku teoreetiliste sõnavõtude ja praktilise tegevuse mõningatele vasturääkivustele (mis oli iseloomulik ka teistele nooreestlastele). Nii selgub, et Aavik on toonud tõlkimisel tihti sisulisele täpsusele ohvriks luuletuse või lause vormi, stiili. Ka osutab autor 26 tekstinäite varal, et Aavik ei lähtunud Poe novellide tõlkimisel ingliskeelsest originaalst, vaid toetus paljuski Baudelaire'i prantsuskeelsele tõlkele „Ouvres complètes d'Edgar Poe”.

Nooreestlaste lugemusele, mitmesugustele mõjudele ja laenudele keskenduvad veel Ülle Pärli, Lea Pildi, Liina Lukase ja Mirjam Hinrikuse artiklid, mis pakuvad häid ahhaa-elamusi. L. Pildi artiklist selgub, et Tuglas iseloomustas ja põhjendas vene sümbolistide liidri Valeri Brjussovi vajalikkuse sildi all iseennast. Brjussov, kes tema sõnul oli „tõeline kirjandusprotsessi organiseerija” ja kirjanduskultuuri üld-euroopalikumaks tõstja, oli seega Tuglase enesepilt. Mari Tarvase „Mõtisklusi Rilkest” arutleb muu hulgas selle üle, miks ei vaimustanud innovaatiline Rainer Maria Rilke nooreestlasti, jäädes nende poolt kaasa haaramata, kuid rahuldavat vastust sellele ei leia. Ehk segas saksa luule täiuslikkuseni viija märkamist eelkõige Noor-Eesti prantsuse (ja vene) orientatsioon? Rutt Hinrikus vaatleb oma artiklis „Noor-Eesti ja naised” naisliikumise üle peetud diskussiooni Eestis, samuti naiste rolli Eesti avalikkuses ning kolme juhtiva nooreestlaste elus. Artiklil on sarnane lähenemine ja kokkulangevusi siinkirjutaja kahe artikliga: „Nooreestlaste naisekujusid” (2006)³ ja „Eesti esimeste naiskirjanike „oma tuba” ja vastuvõtt

³ Ilmunud kogumikus: Noor-Eesti 100. Kriitilisi ja võrdlevaid tagasisivaateid. Koostanud ja toimetanud E. Lindsalu. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2006, lk 112–157.

sünkroonkriitikas” (2008).⁴ Viited neile artiklitele Hinrikusel siiski puuduvad.

Esile tahaksin tõsta veel Virve Sarapiku seni uurimata tahke valgustavat uurimust Noor-Eesti antifuturismist, milles ta kirjeldab murrangut nooreestlaste linnasse suhtumises, nende linnakujutust ning analüüsib nende tõrju-

vat/vastakat suhet futurismiga ja futuristide meelisvaldkonna – filmiga.

Tarkusejumalanna Pallase Ateena ema Metis on isa Zeusiga võrreldes olnud seni pea tundmatu. Jääb üle loota, et Methisest kujuneb siinsel teadusmaastikul viljakas ning prestiižne väljanne.

⁴ Ilmunud kogumikus: Kriitika diskursus: minevik ja tänapäev. Toimetanud R. Veidemann, M. Kirme. (Acta Universitatis Tallinnensis, A 28.) Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2008, lk 68–94.

ELO LINDSALU

